

PERO DAMJANOVIĆ: TITO PRED TEMAMA ISTORIJE
Institut za savremenu istoriju, Beograd 1972, 394 str.

Najnovija knjiga Pere Damjanovića — dobrog poznavaoa povijesti Komunističke partije Jugoslavije u posljednjem predratnom deceniju — objavljena je u čast 80-og rođendana Josipa Broza Tita — ličnosti za čiju se djelatnost veže ova za sudbinu jugoslavenskih naroda presudna epoha. Knjiga se sastoji od sedam na izgled nepovezanih rasprava, koje su dijelom objavljene — bilo kao samostalna knjiga, bilo u znanstvenim publikacijama.

Okosnicu knjige čine dvije oveće rasprave: »Dolazak Josipa Broza Tita na čelo Komunističke partije Jugoslavije« i »Peta zemaljska konferencija i njen značaj u svjetlu pripremanja KPJ za ustanak«, koje su već objavljene u knjizi »Tito na čelu Partije«, Beograd 1968. Obje rasprave pojavljuju se u toj knjizi sa znatnijim izmjenama i dopunama, koje su rezultat naknadnih istraživanja. U knjizi su još ove rasprave: »O nekim teorijsko-strategijskim problemima socijalističke revolucije u Rusiji i Jugoslaviji«, »Nacionalno pitanje u Jugoslaviji i politika KPJ do 1941. godine«, »Etapе i smisao sporova između KPJ i rukovodstva Komunističke internacionale« i »Politika Partije kao faktor afirmacije omladinskog pokreta u našoj revoluciji«. Na kraju knjige je biografski prilog »Titovih osamdeset godina«, kao pokušaj sinteze njegove cjelokupne djelatnosti. Iako su pojedine rasprave nastajale prigodno, dijelom vezane za pojedine znanstvene skupove, međusobno su povezane i sadržajno i logički, jer se odnose na bitne probleme pred kojima se našao komunistički pokret u našoj zemlji, koje je u pojedinim etapama rješavao u skladu s tadašnjim objektivnim historijskim okolnostima, ali i svojim subjektivnim mogućnostima. Povezane su i jednom izuzetnom historijskom ličnošću — Josipom Brozom Titom — koji je mnogim tim rješenjima dao svoj lični pečat.

U znanstvenom pogledu najznačajnije su dvije prve rasprave, bez obzira što su već ranije bile objavljene, jer se zasnivaju na istraživanju dosad nepoznatog i obilnoga arhivskog materijala, sjećanja i drugog. Za razliku od nekih prethodnih istraživača, P. Damjanović polazi od shvaćanja da 1937. godina nije prelomna u borbi za konsolidaciju KPJ, posebno što se tiče uloge Josipa Broza. Za njega je to 1927. god., kad je Josip Broz započeo u zagrebačkoj partijskoj organizaciji borbu za reorganizaciju partije. Taj je kurs osobito došao do izražaja na poznatoj VIII konferenciji zagrebačke partijske organizacije, 25—26. veljače 1928. god., kad je Josip Broz, kao organizacioni sekretar, istupio s kritikom stanja u KPJ, a posebno s kritikom frakcijskih borbi, riskirajući da bude osuđen, pa i isključen iz Partije. Međutim, taj stav »manjine« prihvatala je kasnije i Kominternu. Već tada je trebalo da Josip Broz postane sekretar Pokrajinskog rukovodstva za Hrvatsku, ali su njegovo hapšenje, poznati »bombaški« proces i petogodišnja robija omeli te planove. U Pokrajinsko rukovodstvo

Josip Broz uključen je odmah po izlasku s robije, u proljeće 1934. god., da bi već u ljeto iste godine bio kooptiran za člana najružega partijskog rukovodstva — Politbiroa.

Na više stranica P. Damjanović rekonstruira tadašnje stanje u partijskom rukovodstvu, odnose među pojedinim ličnostima, njihova shvaćanja i drugo s osnovnim ciljem da osvijetli ulogu Josipa Broza u konsolidiranju toga stanja u političkom rukovodstvu, na radu u Kominterni i posebno na saniranju teške situacije u KPJ potkraj 1936. i, konačno, na njenom spasavanju od raspuštanja. Pri tom smjelo ruši neke dotad opće prihvaćene postavke, kao što je teza o dobivanju mandata za sastav novoga rukovodstva partije od kadrova u zemlji i za mjesto generalnog sekretara partije potkraj 1937. godine. Prema istraživanjima P. Damjanovića to se zbililo tek oko sredine 1938. godine. Taj zaključak, međutim, ne umanjuje ulogu Josipa Broza Tita, već naprotiv baca novo svjetlo na proces konsolidacije KPJ. Naime, čitavu prethodnu 1937. godinu Josip Broz Valter odgovoran je za rad KPJ i njegovo faktično imenovanje za generalnog sekretara nije početak procesa reorganizacije KPJ, već završetak jedne njene faze — to je zapravo priznavanje već završenog čina.

Druga rasprava sadržajno se nastavlja na prvu. Peta zemaljska konferencija završetak je predratnog procesa reorganizacije KPJ — njenog pretvaranja u pravu revolucionarnu partiju. Ona je definitivna potvrda sazrijevanja Partije i razrada buduće revolucionarne strategije. P. Damjanović detaljno analizira sve okolnosti u kojima je održana Peta zemaljska konferencija: vanjskopolitičke i unutrašnjopolitičke, opsežne pripreme, sam tok konferencije, njene zaključke i odjeke u zemlji i u Kominterni.

U izradu jedne i druge rasprave uložen je velik trud, rekonstruirani brojni događaji, dešifrirani mnogi pseudonimi, konzultirana i dijelom korigirana sjećanja nekih sudionika, od kojih su pojedini, čak i oni rukovodeći, ponešto i zaboravili, pobrkali pojedine datume, imena i događaje. Sve je to autor s mnogo truda utvrdio i gotovo potpuno osvijetlio, u čemu je najveća vrijednost tih radova. Preostale rasprave znatno su kraće. Prva: »O nekim teorijsko-strategijskim problemima socijalističke revolucije u Rusiji i Jugoslaviji« ima podnaslov »Prilog izučavanju uloge subjektivnog faktora u revoluciji«. U njoj autor detaljno analizira vanjskopolitičke, društveno-ekonomske, nacionalne, kulturne i druge uvjete u kojima su se odvijale dvije socijalističke revolucije, u dvije različite historijske epohe. Svrha je te analize da pokaže koliko su za uspješno provođenje jugoslavenske revolucije bili bitni neki subjektivni faktori, pogotovo što je postojala vrlo snažna tendencija da se svi elementi prve revolucije kanoniziraju. Na sreću jugoslavenski komunisti na čelu s Josipom Brozom Titom odrvali su se toj tendenciji.

Isti problem javlja se i u raspravi »Etapе i smisao sporova KPJ i rukovodstva Komunističke internacionale«. P. Damjanović smatra da se kod nas prilično jednostrano ocjenjuje odnos Kominterne, kao centra svjetskog komunističkog pokreta, i pojedinih partija. Postoje, naime, shvaćanja da je za sve greške koje je činila KPJ kriva Kominternа i obrnuto, da je KPJ bila potpuno pod utjecajem Kominterne, tj. da je bila staljinistička partija.

Kao istaknuti primjer drugog shvaćanja, P. Damjanović navodi knjigu Stanka Lasića »Sukob na književnoj ljevici«, Zagreb 1970, u kojoj se iznose decidirane tvrdnje o staljinističkom karakteru KPJ. On vehementno pobija mnoge Lasi-

ćeve tvrdnje,¹ otvarajući pri tom i neke nove probleme od kojih je najvažniji: jesmo li dosad zaista objektivno i znanstveno utvrdili što je to zapravo bio staljinizam? Za Lasićeva shvaćanja kaže: »Lasić je, očigledno, olako pristupio ocenjivanju krupnih pitanja, koja su od značaja za noviju istoriju ne samo SKP(b) i KPJ već i čovečanstva. Neophodni su i mnogo dublje sagledavanje problema i suptilnije analize. Jer, konačno, i sama društvena kretanja i opšta konstelacija odnosa koji, u krajnjoj liniji, opredeljuju i političko ponašanje i proveravaju pravilnost ljudskih akcija, bili su uvek daleko složeniji nego što izgleda na prvi pogled. Zato naši zaključci neizbežno moraju biti jednostrani i polovični ako se krećemo samo po vidljivoj površini pojava i ako celinu zamenujemo delom« (299).

U nastavku rasprave P. Damjanović govori o nekim bitnijim sukobima KPJ s Komunističkom internacionalom od njenog osnivanja do drugoga svjetskog rata.

U raspravi »Nacionalno pitanje u Jugoslaviji i politika KPJ do 1941. godine« P. Damjanović daje kraći pregled razvoja nacionalnog pitanja, složenosti nacionalne strukture u Jugoslaviji i stavova predstavnika radničkog pokreta prema toj problematici. Posebno se osvrće na stavove Svetozara Markovića, Dimitrija Tucovića i Ivana Cankara. U odnosu KPJ prema toj problematici, razlikuje pet osnovnih faza: 1. Od osnivanja do 1923, kad dominira neshvaćanje nacionalnog problema; 2. Od 1923. do 1928, kad se tom problemu posvećuje znatno veća pažnja; 3. Od 1928. do 1933. kad pretežu shvaćanja o potrebi razbijanja Jugoslavije; 4. Od 1934. do 1937. kad se javljaju prvi naponi za rješavanje te problematike i, konačno, 5. Od 1937. do 1941. kad KPJ postaje dominantna snaga u borbi za rješanje nacionalnog pitanja.

Posljednja rasprava: »Politika Partije kao faktor afirmacije omladinskog pokreta u našoj revoluciji«, proširena je verzija referata sa znanstvenog skupa »Revolucionarni omladinski pokret u Hrvatskoj 1941—1948«, koji je održan u Zagrebu u jesen 1971. godine. Referat nije štampan u Zborniku materijala s toga skupa. Rasprava je rađena kao metodološki prilog, a prvenstveno se bavi istraživanjem masovnog učešća omladine u NOB-u i socijalističkoj revoluciji u Jugoslaviji.

U cjelini gledana, najnovija knjiga Pere Damjanovića i pored izvjesne heterogenosti i neujednačene vrijednosti pojedinih priloga predstavlja značajan prilog našoj historiografiji.

Zlatko Čepo

*HENRY M. CHRISTMAN: THE ESSENTIAL TITO,
St. Martin's Press New York 1970, str. XVIII + 191*

Ovo je jedna od brojnih publikacija koje su objavljene na Zapadu o Jugoslaviji u drugom svjetskom ratu i poslijeratnoj izgradnji ili o ličnosti predsjednika Tita. Po sadržaju predstavlja svojevrsno izdanje. Ono je, kako na omtnici knjige

¹ U osnovi se ta kritika podudara s našim stavovima iznesenim u članku »O jednom pristupu, periodizaciji i nekim ocjenama« (ČSP, 2—3, 1971, 233—241), napisanom u povodu spomenute Lasićeve knjige.